

JUDAICA BULLETIN

Mededelingenblad van de Stichting Judaica Zwolle
Postbus 194, 8000 AD Zwolle; e-mail: judaica@hetnet.nl
Verschijnt vier maal per jaar - ISSN 1384-9050

Jaargang 16, Nummer 2 / Sjewat 5763 - januari 2003

OPLAGE 435 EXEMPLAREN - ABONNEMENT €6,50 - POSTGIROREKENING 259272

OMGANG MET DE GEHANDICAPTE MEDEMENS IN HET JODENDOM

Vierde Samuel Hirsch-lezing in het kader van het synagogepad van de Stichting Judaica Zwolle, op zondag 6 oktober 2002 in de Zwolse synagoge. Rabbijn Tzvi Marx¹ hield een betoog over *de manier van omgaan met de gehandicapte medemens in het Jodendom*.

Nadat de voorzitter van de Stichting Judaica Zwolle het woord gegeven had aan de spreker Rabbijn Tzvi Marx, viel deze direct met de deur in huis. Hij constateerde dat er aan de kwaliteit van het geluid nogal wat ontbrak, de akoestiek was niet goed, er was nogal wat galm en echo en op veel plaatsen was hij niet of nauwelijks te verstaan. Je zal maar slechthorend zijn! De leslokalen en de Biema zijn niet of zeer moeilijk toegankelijk voor mensen in een rolstoel of mensen die (zeer) moeilijk ter been zijn. Opgeroepen worden, actief deelnemen aan de eredienst, is dus niet voor iedereen mogelijk.

Het probleem van de toegankelijkheid van synagogen en leerhuizen voor mensen met een handicap werd al in 1864 in Engeland door een rabbijn onder de aandacht gebracht. Dit bleek nodig. Dat roept de vraag op of er in de Joodse traditie ruimte is voor de gehandicapte mens.

Die traditie erkent inderdaad dat er mensen zijn met een handicap. Mét deze erkenning is er ook de plicht om rekening te houden met de gehandicapte medemens.

Rabbijn Marx maakte dit met verschillende voorbeelden duidelijk:

1. Leviticus 19,14: *Een dove zult gij niet vloeken en voor een blinde zult gij geen struikelblok leggen. 'Gij zult de dove niet vloeken'.* Wat betekent vloeken in dit geval? Het kan frustrerend zijn wanneer je iemand iets probeert te zeggen en deze persoon kan je niet verstaan, of dit nu letterlijk is of niet. Het lukt niet, al praat je nog zo luid en herhaal je het nog zoveel. Reageer dan je ergernis en frustratie niet af op deze persoon.
2. *Voor de blinde zult gij geen struikelblok leggen.* De letterlijke opdracht is duidelijk. Hieruit spreekt de zorg voor de medemens. Overdrachtelijk rijst de vraag: Wie is blind? Het antwoord is; iemand die niet ziet, iemand die geen weet heeft van.... De rabbijn noemde het volgende voorbeeld. Iemand koopt aandelen van een fonds waarvan hij niet weet dat het met dit fonds niet goed gaat. Men informeert hier de koper niet over. Dan is de verkoper fout. Men mag iemand niet misleiden (struikelblok). Iedereen kan op een bepaald moment blind, dus kwetsbaar zijn. Daar mag men geen misbruik van maken. Zo is iedereen verantwoordelijk voor iedereen.

Er blijkt dus in de Joodse traditie een gebod (mitswe) te zijn om rekening te houden met iedereen. Zo houdt G'd, ook nadat hij Adam heeft gestraft, toch rekening met hem. Hij blijft bij Adam. Maar ook na de verdrijving uit het Paradijs ontslaat Hij hem niet van het gebod de wereld te vervolmaken, de schepping af te maken. (Gen. 3:16-23). Zo komen we bij de kern van de Joodse traditie n.l. het doen van de mitswot! Jongens en meisjes die volwassen zijn geworden binnen de Joodse religie, die bij het bereiken van de dertienjarige leeftijd barmitswa resp. batmitswa zijn geworden, moeten de mitswot gaan doen. De Joodse traditie legt het accent op actie, niet op mediteren. Het *doen* als opdracht van G'd, gegeven aan de mens als zijn partner, om de schepping te vervolmaken. G'd heeft deze opdracht aan zijn kinderen gegeven omdat hij gelooft dat zij dit aankunnen. Dat is iets om trots op te zijn, zijn kinderen krijgen *eer!* (zie bijv. Deut. 30,11: *Want dit gebod dat ik u heden opleg, is niet te moeilijk voor u en het is niet ver weg. Het is niet in de hemel etc.*)

Uit het voorbeeld van Adam blijkt ook dat iedereen de mitswot moet doen, maar wel aangepast aan de realiteit. Met andere woorden: naar de mogelijkheden die ieder in zich heeft. Onbewust wordt dit al gedaan door bijvoorbeeld geen herenvoetbalteam tegen een damesvoetbalteam op te stellen. Bewust is dit gedaan bij de Paralympics.

Als Adam weet krijgt van ziekte en zwakheid moet hij de mitswot blijven doen. Dus volgens de Tora: niet opgeven maar zorgen voor aanpassingen. Maar...! Er moet ook zelfkritiek komen omdat G'd volgens een Talmoedische uitleg door zelfkriek een mentaliteitsverandering kan bewerkstelligen. Als voorbeeld haalde rabbijn Marx het beroemde verhaal van Rabbi Eliezer ben Hyrkanos aan:

Rabbi Eliezer ben Hyrkanos blijkt op een gegeven moment met zijn mening alleen te staan tegenover alle anderen, en de stem van de meerderheid beslist. En dan vertelt de Talmoed: Op die dag maakte rabbi Eliezer alle tegenwerpingen die hij maar bedenken kon; men nam ze echter niet van hem aan. Daarop zei hij: wanneer de halacha (de juiste handelwijze) met mijn opinie overeenkomt, dan zal deze Johannesbroodboom het bewijzen. En de boom verplaatste zich honderd ellen vanwaar hij stond. Velen zeggen zelfs vierhonderd el. Maar zij wierpen tegen: een Johannesbroodboom kan geen bewijzen leveren. Daarop zei hij: wanneer de halacha is zoals ik meen, dan zal dit beekje het bewijzen. En het beekje stroomde de andere kant op. Zij wierpen weer tegen: een beekje levert geen bewijs. Daarop zei hij: wanneer de halacha is zoals ik meen dat zij is, dan zullen de muren van dit leerhuis het bewijzen. De muren van het leerhuis bogen naar binnen en dreigden in te storten.

Daarop riep rabbi Josjoea de muren toe zeggende: wanneer de geleerden elkaar ten aanzien van de halacha bestrijden, hebben jullie daar niets mee te maken. De muren stortten daarop niet in uit eerbied voor rabbi Josjoea, maar richtten zich ook niet weer helemaal op uit eerbied voor rabbi Eliezer; tot op de huidige dag staan zij scheef. Daarop zei hij: wanneer de halacha is zoals ik meen dat zij is, dan zal het bewijs uit de hemel komen. Toen klonk een stem vanuit de hemel en zei: wat hebben jullie tegen rabbi Eliezer? De halacha is steeds zoals hij beslist. Daarop stond rabbi Josjoea op en zei (Deut. 30:12): *Zij (de Tora) is niet in de hemel*. Wat betekent: *zij is niet in de hemel?* Rabbi Jirmeja antwoordde: De Tora is reeds op de berg Sinaï gegeven (en bevindt zich dus niet meer in de hemel). Wij slaan geen acht op hemelse stemmen, want reeds op de berg Sinaï hebt Gij in de Tora geschreven (Ex. 23:2): *De beslissing gaat volgens de meerderheid*.

Toen rabbi Nathan (naderhand) de profeet Elia ontmoette en informeerde wat de Heilige, Hij zij geprezen, op dat moment wel gedacht mocht hebben, antwoordde hij: Hij lachte en zei: *mijn kinderen hebben mij overwonnen, mijn kinderen hebben mij overwonnen!* (b.B.M. 59b).²

Uit het bovenstaande verhaal blijkt dat Tora doen ook inhoudt: discussie en studie.

Leerhuizen zijn in het Jodendom dan ook belangrijker dan synagogen.

Zelfkritiek houdt ook in dat men over zijn houding gaat nadenken. Dus ook gaat nadenken over zijn houding tegenover mensen met een handicap. Dan kan er een *mentaliteitsverandering* optreden.

In verband met de mogelijkheid tot een verandering van mentaliteit schetst rabbijn Marx het beeld van de Jood in de diaspora en de Jood gevormd door het Zionisme.

De Jood in de diaspora wordt wel als afwachtend, niet assertief afgeschilderd. Hij neemt geen initiatief en komt niet voor zichzelf op.

De Jood die door het Zionisme is gevormd staat als het ware rechtop, laat merken dat hij er is. Neemt initiatieven, zal zichzelf beschermen en zal als het nodig is voor zichzelf opkomen.

De laatste zien we terug in de staat Israël. Deze staat is echter tot nu toe op het gebied van zorg voor de gehandicapte mens bepaald geen "licht der volkeren" merkt rabbijn Marx op. Als er al wetgeving is, schort er nog veel aan de uitvoering daarvan. Er moet daar dus een *mentaliteitsverandering* op gang gebracht worden. Want velen negeren het probleem hoe om te gaan met de gehandicapte medemensen. Dit kan ook te maken hebben met angst. Immers de gehandicapte mens geeft een slecht-nieuws boodschap af.

Iemand zonder handicap heeft nog geen handicap en het ontmoeten van een medemens mét een handicap confronteert ons onbewust met de broosheid en kwetsbaarheid van ons eigen leven. Volgens Tora moet er dus juist óók zorg zijn voor de mens met een handicap. Dit zal moeten blijken uit praktische oplossingen voor specifieke problemen. Zoals: zorgen voor toegankelijkheid, voor onderwijs, medische en praktische hulp, enz. enz.

Dit kan alleen worden opgebracht wanneer er, naast het doen van de mitswot, ook *liefdevolle verbondenheid* is. Dit valt af te leiden uit het verhaal van David. Bij hem worden géén blinden, lammen, doven enz. uitgenodigd (angst?)³. Maar Mefiboseth, zoon van Jonathan, wordt door David wél aan zijn tafel genood. Niet voor een enkele keer, maar voor altijd! (zie 2Sam.9, tussen David en Jonathan bestond grote genegenheid).

Rabbin Marx schetst i.v.m. de mentaliteit tegenover de medemens met een handicap niet alleen het beeld van de Jood in de diaspora en de Jood gevormd door het zionisme, maar ook de tegenstelling in culturen. Zo onderscheidt hij: de prestatie-gerichte cultuur en de níet prestatie-gerichte cultuur. Bij deze laatste is men afhankelijk van de “genade” of het “medelijden” van anderen.

Dit is dus niet volgens Tora. Bij de eerste denken we al gauw aan Amerika. Maar is het binnen zo’n cultuur wel mogelijk om aan de medemens met een handicap te denken? Dit blijkt zeer wel mogelijk te zijn. In Amerika n.l. is de “Americans with Disability Act” (1991) aangenomen, waardoor er wettelijke mogelijkheden en aanpassingen kunnen worden toegepast. Er is dus in deze cultuur sprake van een *mentaliteitsverandering*.

Zo is er in Nederland b.v. de “Wet op het Speciaal Onderwijs”, waarbij het recht op leren voor mensen met een specifiek probleem per wet wordt geregeld. Een persoon met een handicap *is* niet alleen zijn of haar handicap! Wij moeten de hele mens zien, dus ook de gaven die deze mens heeft. Is dit volgens Tora? Ja, wanneer we de verhalen lezen over Mozes (die moeilijk sprak), over Jakob (zal vanaf een bepaald moment zijn verdere leven mank lopen), Izaäk (wordt blind) en de verschillende aartsmoeders (die vaak onvruchtbaar bleken te zijn). Zo blijkt uit de Tora dat een gebrek geen aanleiding mag zijn tot diskwalificatie, maar dat ieder mens de mitswot moet doen om ervoor te zorgen dat de medemens tot zijn recht komt. En deze mitswot moeten gestructureerd worden om ervoor te zorgen dat een bepaalde maatregel die nodig is geen liefdadigheid voor een moment is, maar een *recht* wordt!

Cock S. Broeren-Witte

¹ Rabbin dr. Tzvi Marx is directeur van de B. Folkertsma Stichting voor Talmudica in Hilversum, docent Judaica aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen en aan het Nederlands Bijbel Instituut in Utrecht. Verder is hij actief in Crescas, het Joods Educatief Centrum. Hij ontving zijn smiecha van de Yeshiva University in New York. Hij is tevens de auteur van het gezaghebbende boek ‘*Disability in Jewish Law*’.

² Overgenomen uit ‘*Gods Partner*’, Willem Zuidema, Baarn 1977, p159.

³ 2Samuel 5,8: *Daarom zegt men: Blinden en lammen mogen niet binnenkomen.*

נשאלה שאלה

Niesjala sja’ala, in vertaling: “de volgende kwestie werd gevraagd” (bJoma 85a) is een rubriek die zich bezig houdt met vragen van lezers van het Judaica Bulletin of van bezoekers van de Zwolse synagoge en het geven van een antwoord erop

Waarom liggen er vaak steentjes op een graf

Als je joodse kerkhoven bezoekt zie je op veel graven steentjes liggen. Bij de onthulling van de *ma’tseewa*, de grafsteen, is het een goede gewoonte dat door de aanwezigen er een steentje opgelegd wordt. Nadrukkelijk wordt dit bv. getoond aan het einde van de film ‘Schindler’s List’, als de zg. Schindler-Juden een bezoek brengen aan het graf van Oscar Schindler.

Waar komt dit gebruik vandaan en wat betekent het?

In de oudheid werden de graven afgedekt met stenen om ten eerste de mensen te waarschuwen er niet overheen te lopen (i.v.m. ritueel onrein worden) en ten tweede te voorkomen dat het lichaam gemakkelijk door aaseters zou kunnen worden aangetast. Omdat dergelijke steenhopen in de loop der tijd te lijden hadden, was het een mitswe (opdracht) ze bij elk bezoek weer bij te werken. Het graf is bovendien de plek waar men iemands leven gedenkt. Met het leggen van een steentje werkt men als het ware mee aan het oprichten en instand houden van een persoonlijk monument (*ma’tseewa*) voor de overledene.

JOODSE MYSTIEK UIT DE SCHADUW

door Ruud Bartlema

Het woord Kabbala roept bij mensen soms de wonderlijkste associaties wakker. Van een onbegrijpelijk spel met hebreeuwse letters en getallen tot en met het idee van een joodse esoterische wijsheidsleer vol oncontroleerbare uitspraken over de betekenis van de wereld om ons heen. En inderdaad, wie leest over een popster die zich kabbaliste noemt en zich kleedt in een 'outfit vol magische lettertekens' en die van haar fans eist dat ze zich verdiepen in de betekenis van de Kabbala, die kan ook nauwelijks vermoeden dat er al jaren een bloeiende tak van wetenschap bestaat, die probeert in kaart te brengen wat er aan tradities in onze westerse cultuur rond dat ene woordje Kabbala is gegroeid.

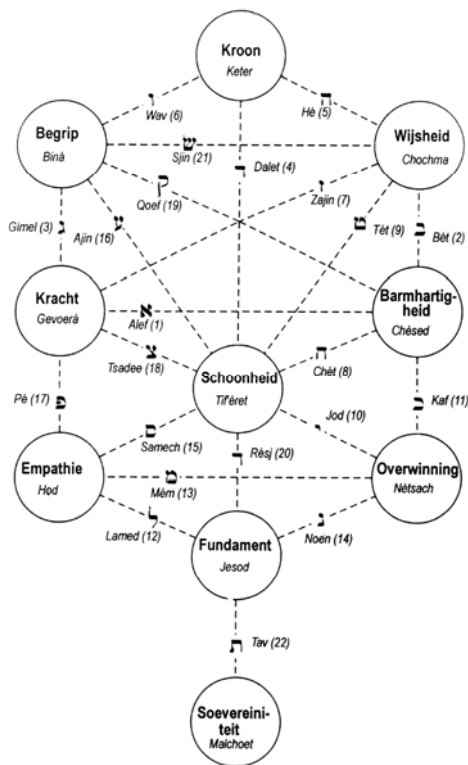
Grondlegger van dat moderne weten-schappelijke onderzoek rond de Kabbala is Gershom Scholem (1897-1982). Met zijn standaardwerk 'Major trends in Jewish Mysticism' uit 1957, haalde hij de joodse mystiek uit de schaduw van vooroordeel en onwetendheid en sindsdien is er een wereldwijde belangstelling ontstaan voor het bijzondere veld van de joodse mystiek vol rijke tradities, waarvan het woord Kabbala de ingang vormt. In het voetspoor van Gershom Scholem, verscheen enkele jaren terug in ons land het boek van J.H.Laenen 'Joodse mystiek, een inleiding', dat, zoals de titel weergeeft, een inleidend overzicht probeert te geven van de geschiedenis van de Joodse mystiek. Tegelijkertijd verscheen ook een vertaling van de boeken van de Amerikaanse rabbijn David Cooper, 'Het hart van de berg' en 'God is een werkwoord', literatuur die de betekenis van joods mystieke tradities voor mensen van nu probeert aan te geven en uit te werken. Het werk van Laenen en Cooper mag zich ondertussen in een grote belangstelling verheugen. Er zijn tientallen studie- en leesgroepen die zich intensief met joodse mystiek bezighouden dankzij deze publicaties.

HET CONCEPT VAN DE LEVENSBOM

In praktisch alle beschrijvingen van de verschillende stromingen en ideeën van de joodse mystiek neemt het concept van de 'Ets HaChajm' of 'Boom des levens' een voorname plaats in. Het beeld van deze boom stamt uit het scheppingsverhaal uit Genesis 2. Daarin staat dat God in Hof van Eden bomen liet groeien die 'begeerlijk' waren om te zien en 'goed' om van te eten. De boom van het leven en de boom van de kennis van goed en kwaad waren daar ook bij. De boom van het leven, de bron van onsterfelijkheid en van Gods schittering, was een geschenk aan de mensheid en werd al vroeg in het joodse denken over de schepping en het ontstaan van de wereld een symbool waarin allerlei gedachten over de systematiek van de geschapen wereld en over bepaalde dynamische principes van de schepping hun uitdrukking vonden.

Wanneer aan het eind van de 12^e en het begin van de 13^e eeuw in Zuid Frankrijk en Noord Spanje een joods mystieke stroming verschijnt, die bekend zou worden als de Kabbala, wordt gaandeweg duidelijk dat het concept van de Levensboom een belangrijk instrument vormde om de gedachten van de Kabbalisten over de wording van de wereld uit te drukken en in beeld te brengen. In het eerste mystieke werk uit deze periode van de zogenaamde klassieke Kabbala, het *Sefer ha-Bahir* (het Boek van het stralende licht) komen we de symbolische structuur van de levensboom tegen. Nu wordt het idee, dat onze geschapen wereld zich in een oneindig aantal processen ontvouwt vanuit een goddelijke (gedachten)wereld verbonden met het beeld van de boom. De boom groeit of ontvouwt zich vanuit een dynamiek die besloten ligt in het zaad. Naar analogie van de boom is onze werkelijkheid het gevolg van goddelijke ontvouwing, ook wel emanatie genoemd, waarvan de dynamiek besloten ligt in een goddelijk wilsbesluit. Bepaalde begrippen en ideeën in het *Sefer ha-Bahir* waren afkomstig uit het beroemde *Sefer Yetsira*, het Boek van de Schepping uit vermoedelijk de 5^e eeuw (prachtig vertaald en van commentaar voorzien door dr Willem Zuidema)¹.

Zo ook de term Sefirot of oergetallen.. In het *Sefer Yetsira* zijn de Sefirot de instrumenten, in de vorm van 10 Hebreeuwse letters, met behulp waarvan God de wereld schiep. In het *Sefer ha-Bahir* krijgen diezelfde Sefirot de betekenis van bepaalde krachten of eigenschappen van God. 'Alle goddelijke krachten liggen in opeenvolgende lagen en zijn als een boom'. De tien goddelijke krachten krijgen vorm in een bijzondere proces van willen, toelaten en beperken. Dit proces van Willen, Toelaten en Beperken, wordt wel het proces van de drie Verborgene Schitteringen genoemd. Immers, in de eerste plaats moet het hele proces (door God) gewild worden, vervolgens moet het toegelaten worden en tenslotte moet het tot een bepaalde maat beperkt worden en krijgt het een bepaalde vormgeving. Op de lange weg van Gods willen naar een gedachte en vervolgens naar de concrete vormgeving of ontvouwing van deze gedachte in concrete materie, vormt het proces van de drie Verborgene Schitteringen zoiets als de innerlijke dynamiek van de hele schepping. 'De Boom van het Leven spreidt zich van boven naar beneden uit en is de zon die alles verlicht', zegt het *Sefer ha-Bahir*.

Het symbool van de Levensboom laat een drievoudige structuur zien, waarvan de stam het 'goddelijke willen' verbeeldt, de takken aan de rechter zijde staan voor het 'goddelijke toelaten' en de takken ter linkerzijde het 'goddelijke beperken' aanduiden. En in deze drievoudige structuur van de Levensboom staan nu de tien Sefirot uitgetekend. Vier Sefirot, die aspecten van het Willen aanduiden, in het midden: Keter (kroon), Tiferet (schoonheid), Jesod (fundament) en Malchoet (koninkrijk). Drie Sefirot, die naam geven aan het Toelaten, aan de rechterzijde: Chochma (wijheid), Chesed (mededogen) en Netzach (overwinning).

Aan de linkerzijde van de Levensboom worden de drie aspecten van het Beperken geplaatst: Binah (begrip), Gevoera (oordeel) en Hod (majesteit). Een aantal van deze namen is ontleend aan Tenach (1Kronieken 29:11) en de overige namen komen uit andere joodse bronnen.

Willen, Toelaten en Beperken zijn dus de hoofdfactoren binnen de hele Levensboom en zo wordt het beeld van de Levensboom in de klassieke Kabbala uitgewerkt tot een archetype, een oersymbool, van de goddelijke ontvouwing, de emanatie van inspiratie, wijsheid en energie van de goddelijke wereld naar onze concrete, materiële en waarneembare wereld.

Ruud Bartlema is theoloog en beeldend kunstenaar en als zodanig werkzaam in Soest. Hij is o.a. verbonden als docent aan de Stichting Judaica Zwolle en geeft in maart op de donderdagavonden (6, 13, 20 en 27) een cursus over de symboliek van de 'de Levensboom'.

¹ Lucht, Water, Vuur. Kabbala: Twee traktaten en een catechismus. Ingeleid, vertaald en van commentaar voorzien door Willem Zuidema. Ten Have b.v., Baarn 1996. ISBN 90 259 4636 4

De Levensboom met daarin de tien Sefirot werd tot een schema, waarmee de mysticus het dynamische proces van de schepping inzichtelijk kon maken. Het is niet meer en niet minder dan een beeld voor een zoektocht. Een zoektocht naar woorden en begrippen voor de mystieke veronderstellingen over de manier waarop het goddelijke de schepping tot stand kon laten komen, vanaf het meest perfecte, onvatbare goddelijke (in de mystiek aangeduid als Ein Sof, wat 'het Oneindige' betekent), tot het meest vatbare, materiële aspect van de schepping, de materie, zoals die zich aan ons voordoet.

Vanaf de tijd van de klassieke Kabbala uit de 12^e eeuw tot nu toe heeft het concept van de Levensboom mensen geholpen om hun wereld te verstaan en daarin ook hun eigen plaats te duiden. Wie zich verdiept in de geschiedenis van de joodse mystiek zal steeds weer stuiten op nieuwe uitbreidingen en aanvullingen op het oude concept van de Levensboom. In onze tijd, waarin de kennis van de wereld, de geest en het lichaam toeneemt, zien we veel ideeën vanuit de Kabbala weerspiegeld in de moderne wetenschap. Zo zijn er frappante overeenkomsten tussen de modellen waarmee DNA-onderzoekers de verschillende combinaties van genetische patronen proberen in beeld te brengen en de manier waarop in de Kabbala met het concept van de Levensboom geprobeerd wordt de oneindige gevarieerdheid van de schepping in kaart te brengen. Ook de psycholoog Carl Jung heeft zich intensief beziggehouden met de structuur van de tien Sefirot en de Levensboom. De Sefirot zouden de verschillende aspecten van het 'zijn' uitdrukken, - fysiologisch, emotioneel en psychisch. De structuur van de boom van het leven, zou dan kunnen aangeven hoe de hele menselijke ontwikkeling werkt. Hersenen, ruggegraat, genitaliën en voeten liggen op een lijn met de middelste zuil of stam, bewaakt door Keter, Tiferet, Jesod en Malchoet. De linkerzijde wordt beheerd door Bina, Gevoera en Hod en onze rechterzijde door Chochma, Chesed en Netzach.

Zo fungeert het symbool van de Boom des Levens als een soort kaart, aan de hand waarvan de werkelijkheid wordt uitgelegd. Een bijzonder kabbalistisch concept dat zich terecht in een steeds grotere belangstelling mag verheugen.

Wie via het internet het woord Kabbala intoetst staat verbaasd over de hoeveelheid artikelen waaruit een keuze gemaakt kan worden. Ook wordt dan duidelijk dat er nog steeds op tientallen manieren met het concept van de Levensboom wordt gewerkt.

Leo Mocks Talmoed

De Soeka / loofhut

In het tractaat Soeka behandelt de Talmoed allerlei opmerkelijke uitvoeringen van de loofhut. Zo is er de soeka met twee verdiepingen, dat is een soeka gebouwd op een andere soeka. In zo'n geval is de bovenste kosjer, maar de onderste niet vanwege de vloer van de bovenste. Ook is er de soeka met muren hoger dan tien meter, of juist met een kruiphoogte van minder dan een meter. In beide gevallen is de loofhut ongeschikt. Opmerkelijk is ook de driehoek-achtige soeka waarbij de twee muren schuin naar boven toe in een punt uitlopen, en dus eigenlijk geen dak heeft. Het dak wordt in zo'n geval gevormd door de muren zelf. Over deze driehoek-soeka is een meningsverschil, maar de conclusie is dat deze ongeschikt is. Leuk voor de kinderen is de boomhut-soeka die zich bovenin een boom bevindt.

Mobiele soeka's blijken ook te bestaan. Zoals een soeka op een rijtuig, op een schip of op een kameel. De kameel-soeka is in zoverre problematisch dat je deze niet op Jom Tov mag betreden. Het is namelijk verboden om op een feestdag (en Sjabbat) op een dier te gaan zitten en/of rijden. De rabbijnen zijn namelijk bang dat je er toe zou kunnen komen om een twijg van een boom af te snijden om daarmee het dier aan te sporen. En dat zou volgens de rabbijnen een vorm van werk zijn dat door de Tora verboden is vanwege oogsten (het afsnijden van iets van aan de aarde vastzit). Ook de boomhut-soeka mag niet op Jom Tov betreden worden, omdat het verboden is om in een boom te klimmen op Jom Tov (en Sjabbat). Ook hier is men bang dat je er toe zou kunnen komen om bewust takken te plukken en die ergens voor te gebruiken. Een soeka mag ook van levende wezens gemaakt worden, bijvoorbeeld van grote dieren. En, zelfs van mensen - een rij mensen die netjes naast elkaar staan opgesteld geldt ook als muur voor

een soeka. Misschien een idee om mensen die op gespannen voet met elkaar staan, te laten participeren in zo'n live-soeka (Misjna Soeka hoofdstuk 1-2).

Nog enkele tips om de soeka zo kosjer mogelijk te maken. Maak de ingang boogvormig, zodat je er zeker van kan zijn dat je geen mezoeza voor je soeka nodig hebt. Een boogvormige ingang heeft namelijk geen deurpost en is dus volgens iedereen vrijgesteld van de mezoeza-plicht. Voorts is het verboden om een vers uit de Tora dat met het Soekot-feest heeft te maken in een pompoen te kerven. Het is namelijk verboden om een stuk of een vers uit de Tora zomaar op te schrijven, behalve om een kind het vers of het desbetreffende stuk te leren. Maar niet voor versiering, en zeker niet op een pompoen die bederft. Sommigen staan voor versiering toe dat een vers op papier wordt geschreven. Ook is het a priori verboden om een soeka op openbaar terrein te zetten, omdat de grond niet het eigendom van de soeka-bouwer is (*Moed Lechol Chai*).

Leo Mock is de auteur van het hieronder aangekondigde boek 'Zappen in Talmoed'.

Boekaankondiging

Zappen door de Talmoed

De Talmoed. Voor de één een geschrift van haast Goddelijke oorsprong die – mits geïnterpreteerd – als leidraad voor de halacha, het handelen volgens de 613 ge- en verboden, geldt. Voor de ander een naslagwerk van joodse kennis in de Oudheid. Het boek 'Zappen door de Talmoed' gunt de lezer een kijkje in de talmoedische gedachtenwereld door in circa zestig artikeltjes een breed scala aan onderwerpen te behandelen die de mensen toen bewogen maar ook nu nog vaak van een verrassende actualiteit blijken te zijn. Van toiletgebruiken, partnerkeuze, demonen of kleding tot meer spirituele zaken zoals berouw, inkeer, zonde en het Hiernamaals. De schrijver probeert theologische bespiegelingen door - soms - zeer modern taalgebruik te vermijden, om de toch al complexe tekst en inhoud van de Talmoed wat toegankelijker te maken voor een breder publiek.

Het boek bevat een enigszins beknopte inleiding maar gelukkig ook leestips voor het verkrijgen van verdere informatie, want bij het lezen van de korte stukjes krijg je daar toch vaak behoefte aan. Maar misschien is dat wel de bedoeling van de schrijver.

Leo Mock (Amsterdam, 1968) studeerde Joodse Geschiedenis (M.A.) aan een universiteit in Israël en Oude Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Van 1999 tot 2001 doceerde hij Misjna en Talmoed aan de vakgroep Hebreeuws van deze universiteit. Vanaf 1999 schrijft hij ook met een zekere regelmaat in het Nieuw Israelitisch Weekblad, o.a. de column 'Leo Mocks Talmoed'. Eerder publiceerde hij samen met rabbijn R.Evers *Aan Tafel met de rabbijn* (1999) over eten en drinken in bijbels en rabbijns perspectief. Verder geeft hij lezingen en cursussen over Jodendom.

Rest nog een waarderende opmerking over de omslag, waar op fraaie wijze een grafische beeld wordt opgeroepen van een talmoed-folio.

Leo Mock

Zappen door de Talmoed.

Amphora Books, Amsterdam [2002], 125 blz.

ISBN: 90 6446 027 2

Paperback; €12,50

Boekbesprekingen

Het ‘Groene Boekje’ voor de Hebreeuwse en Jiddische woorden

“De taal is van ons allemaal. Hoe die wordt geschreven, is daarom iets waarbij velen zich betrokken weten.”

Twee jaar geleden schreef Henk Heikens deze stelregels in een openingsartikel van dit bulletin (Judaica Bulletin jrg. 13, nr. 4/ Tammoez 5760 – Juli 2000). Dit artikel kan mede worden gezien als een vroege vooraankondiging van het boekje dat zojuist is verschenen: *Hebreeuwse en Jiddische woorden in het Nederlands*.

Henk Heikens vormt tezamen met vijf anderen de redactie van dit buitengewoon handige naslagwerk.

In een 62 pagina's tellende inleiding geven de samenstellers uitgebreid toelichting op en leggen zij op illustratieve wijze verantwoording af van hun werkwijze en de inhoud van deze woordenlijst. Hoe schrijf je Hebreeuwse en Jiddische woorden in het Nederlands? Hoe spreek je die woorden uit? Wat betekenen die woorden? Waar komen ze vandaan? Meer dan drieduizend woorden worden op al deze facetten in de lijst nader belicht.

Eén kritische kanttekening bij dit zeer gewaardeerde boekje. Velen die de Hebreeuwse taal machtig zijn hebben moeite met getranslitereerde woorden. Het woordbeeld is zoek; er gaan geen ‘betekenisbelletjes’ rinkelen ... Vandaar mijn aanbeveling voor een volgende druk – moge dat spoedig het geval zijn – om alle lemmata achterin het boekje in het Hebreeuws, alfabetisch en lexicografisch, onder verwijzing naar de desbetreffende paginanummers op te nemen.

Het boekje verdient een plaats in elk huishouden waar zich de *Woordenlijst Nederlandse taal* (“het groene boekje”) en een goed Nederlands woordenboek zijn te vinden. Vanzelfsprekend zullen vertalers en redacteurs deze lang verwachte woordenlijst reeds hebben aangeschaft. Maar ook hierbuiten zal iedereen die belangstelling heeft voor de Joodse godsdienst, geschiedenis, taal en cultuur plezier en voldoening aan dit veelzijdige werkje beleven.

J.V.

Henk Heikens e.a. (red.)

Hebreeuwse en Jiddische woorden in het Nederlands; spelling uitspraak buiging herkomst betekenis..

Sdu Uitgevers, Den Haag [2002], 366 blz.

ISBN: 90 12 09293 0

Paperback; €22,-

Joodse monumenten in jouw omgeving

“Het is goed dat dit boek er is”, zei mevrouw Mr. Manja Pach in haar dankwoord nadat zij het eerste exemplaar van het boek *Joodse oorlogsmonumenten in de provincie Overijssel* in ontvangst had genomen. Manja Pach is medeoprichtster van het Herinneringscentrum Kamp Westerbork in Hooghalen en het Etty Hillesum Centrum in Deventer.

Op 28 november jongstleden presenteerde de Stichting Een Joodse Erfenis het boek tijdens een plechtige bijeenkomst in het Etty Hillesum Centrum. Het boek brengt de gedenktekens in de provincie Overijssel in beeld, waarmee de vermoorde joodse medeburgers uit de Tweede Wereldoorlog worden herdacht. Als opzet is gekozen voor een alfabetische volgorde per plaats, te beginnen met Almelo en eindigend met Zwolle. Door bij de monumenten telkens een of meer omgekomenen in beeld te brengen, worden zo de slachtoffers herdacht en is op deze wijze getracht allen een plaats terug te geven in onze samenleving.

Illustratief zijn de twee kaartjes van de provincie voorin het boek. Het eerste geeft het aantal joden per burgerlijke gemeente in 1941, het andere het aantal monumenten per plaats in 2002. Wat opvalt zijn de witte vlekken op het tweede kaartje, plaatsen waar wel Joden woonden maar waar geen monumenten zijn te vinden ... Het zijn Holten (51), Stad Delden (31), Olst (11), Dalfsen (6), Weerselo (5), Vollenhove (3), Steenwijkerwold (2), Ambt Delden (2), Tubbergen (2), Heino (1). Op de vraag ‘Wie is geëerd?’ antwoordt de Talmoad ‘Wie de mensen eert!’ (Avot 10b; Misjna 4, 1)

Recht is leeg zonder historie; rechtvaardigheid is niet enkel een theoretisch vraagstuk, het is ook een historisch vraagstuk. Wat belangrijk is – essentieel zelfs – is of we gedaan onrecht kunnen rechtzetten op een dusdanige manier dat alle betrokken partijen dat kunnen accepteren als een rechtvaardige oplossing. De opvatting getuigt van de mens als een wezen dat zich voortdurend ontwikkelt. De mens is niet passief en onveranderlijk, maar blijft zich tijdens zijn bestaan ontplooiën. De context waarin dat bestaan zich afspeelt is dan heel belangrijk, en de historische achtergrond is daarbij van groot belang. Vergeten is ballingschap, herinneren verlossing (Ba'al Sjem Tov).

Inderdaad, het is goed dat dit boek er is.

J.V.

H. Hamburger en J.C. Regtien

met medewerking van Fr. Van Echten

Joodse oorlogsmonumenten in de provincie Overijssel

Alsmede algemene oorlogsmonumenten waarop joodse namen voorkomen

Profiel [Uitgeverij, Bedum, November 2002], 75 blz.

Oblong formaat; €13,-ISBN: 90 5294 249-8

‘OUDE’ NUMMERS JUDAICA BULLETIN:

Zoals reeds enkele malen aangekondigd volgt hieronder een overzicht van de op dit moment nog beschikbare voorgaande nummers van het Judaica Bulletin. Het aantal exemplaren dat nog voorradig is verschilt van nummer tot nummer. Genoemde nummers kunnen, zolang de voorraad strekt, worden nabesteld bij onze administratie: p/a Zandkreek 9, 8032 JL Zwolle, tel.: 038-4539283 of via ons e-mail adres judaica@hetnet.nl. De kosten bedragen €0,30 per nummer + verzendkosten. Bij aflevering wordt een acceptgiro voor het totaal verschuldigde bedrag meegestuurd.

Jrg./nr. Hoofdartikel met auteur/samensteller, gevolgd door enkele overige interessante artikelen

- 4 / 4 **Tweede synagogepad - 26 mei 1991:** Peter van 't Riet; De joden van Kampen; Joodse begraafplaats van Hattem
- 5 / 1 **Studiedag en concert op 15 september 1991:** Peter van 't Riet; Vijf jaar Vrij Leerhuis voor Talmoed en Tora
- 5 / 2 **De invloed van het jodendom op de westerse cultuur:** Peter van 't Riet; Studiedag t.g.v. eerste lustrum
- 5 / 3 **De joden in de Nederlanden vóór ca. 1500:** Jaap Hagedoorn; Diverse artikelen en boekbesprekingen
- 5 / 4 **Derde synagogepad naar Dalfsen, Raalte en Enschede:** Peter van 't Riet; Was de appel van eva een abrikoos?
- 5 / 5 **Over mensen die voorbijgaan en dingen die blijven:** L.J. de Ruiter; Tentoonstelling in de synagoge
- 6 / 1 **Judaica in Budapest:** Wil Cornelissen; Waarom doen joden dat mutsje op meneer?
- 6 / 2 **Het humanisme van Abel Herzberg:** Alex van Heusden; Diverse artikelen en boekbesprekingen
- 6 / 3 **Joodse groeperingen in de tijd van Jezus:** Peter van 't Riet; Diverse artikelen en boekbesprekingen
- 6 / 4 **Joodse straatnamen in Schellerbroek:** Wil Cornelissen; Niet-joden op Israëlsche postzegels
- 7 / 3 **Eerste lustrum synagogepad:** Cees Verdonk; Overpeinzingen langs de rand van de afgrond
- 8 / 2 **Leren tot in de komende wereld:** Peter van 't Riet; Het alef-beet een "goochem" alfabeth (2): de Beth
- 8 / 3 **Discriminatie van minderheden:** Walter Goddijn; Nieuw rechts op pantoffels; liederen van de Holocaust
- 8 / 4 **De 'Jodenstaat' in historisch perspectief:** Jaap Hagedoorn; Het alef-beet een "goochem" alfabeth (3): de Gimel
- 9 / 4 **De raison d'être van de Targums:** Willem F. Smelik; Het alef-beet een "goochem" alfabeth (7): de Zajin
- 10 / 1 **De pluriformiteit van het jodendom en het eerste christendom:** Peter van 't Riet; Het alef-beet (8): de Chet
- 10 / 2 **De pluriformiteit van het jodendom:** R.A. Levisson; Het alef-beet een "goochem" alfabeth (9): de Tet
- 10 / 3 **De joden van Groningen:** Peter van 't Riet; Opgenomen in het verbond van Abraham; het alef-beet (10): de Jod
- 10 / 4 **Het geslacht der splitsing:** J.L.C. Boertjes; Het alef-beet een "goochem" alfabeth (11): de Kaf
- 11 / 1 **Jona, van ziener tot profeet:** Peter van 't Riet; Het alef-beet een "goochem" alfabeth (12): de Lamed
- 11 / 2 **Jona, van Israël tot de wereldvolken:** Peter van 't Riet; Joodse gemeenschap tekortgedaan
- 11 / 3 **De joden van Harderwijk in de 18e eeuw:** Peter van 't Riet; Het alef-beet een "goochem" alfabeth (13): de Mem
- 11 / 4 **De cantilatie van hebreeuwse teksten:** Peter van 't Riet; Uitgebreide informatie
- 12 / 1 **Dieren in TeNaCH en joodse traditie:** Jan Veldhuijzen; Het alef-beet een "goochem" alfabeth (14): de Noen
- 12 / 2 **Jezus en de Tora:** Peter van 't Riet; Dieren in TeNaCH en joodse traditie (2): de Aap; Joodse begraafplaats Meppel
- 12 / 3 **Psalmen lezen met de rabbijnen:** Dick Broeren; Dieren in TeNaCH..(3): de Adder; Het alef-beet (15): de Samech
- 12 / 4 **Honder jaar Zwolse synagoge:** Peter van 't Riet; Een historisch monument met een aangepast gebruik
- 13 / 2 **De Jozef Israëls tentoonstelling:** Peter van 't Riet; Dieren in TeNaCH en joodse traditie (5): de Beer
- 13 / 3 **de Jom ha-Sjoa herdenking in de nederlands-joodse gemeenschap:** Simon Nagelmaeker;
Dieren in TeNaCH en joodse traditie (6): de Bij; Het alef-beet (17): de Pe
- 13 / 4 **Sjoa of Shoah?:** Henk Heikens; De sjabbat in de joodse traditie
- 14 / 3 **Naar een normale joodse literatuur (1):** Ruben Verhasselt; Het alef-beet (18): de Tsadee en de Kof
- 14 / 4 **Naar een normale joodse literatuur (2):** Ruben Verhasselt; Dieren in TeNaCH en joodse traditie (8): de Duif
- 15 / 2 **Drie dingen houden de wereld in stand:** Peter van 't Riet; Waarom dragen mannen een keppeltje?
- 15 / 3 **Dieren in TeNaCH en de joodse traditie (10): de Gans:** Jan Veldhuijzen; Paulus in opspraak?
- 15 / 4 **De synagoge van Middelburg (1):** Aad Vos; Boze geesten: diverse boekbesprekingen
- 16 / 1 **De synagoge van Middelburg (2):** Aad Vos; Dieren in TeNaCH.. (11): de Gazelle; het alef-beet (19): de Reesj

BIBLIOTHECARIA

Onderstaand een lijst met nieuwe titels in de bibliotheek van de Stichting Judaica.

Uitleenbaar aan cursisten en interessant als aanvullend materiaal voor de cursussen van onze Stichting.

Duvekot, W.S.	Zal Jezus Joden en Christenen verenigen?	238.2
Erdtsieck, Iet.	De emancipatie van de Joden in Overijssel, 1796-1940.	az.isra 944.7
Evers, R.	Erfgenamen der aartsvaderen; de geschiedenis van de mondelinge leer Misjna & Talmoed.	213
Evers, R.	De Talmoed geanalyseerd; de Chanoeka episode uit de Babylonische Talmoed.	213
Hamburger, H. e.a.	Joodse oorlogsmonumenten in de provincie Overijssel.	az.isra 944.7
	Oudergewoonte; de joodse traditie in verhalen.	
Potok, Chaim.	De familie Slepak; kroniek van een Russisch dissidentengezin..	
Potok, Chaim.	Omzwervingen. Geschiedenis van de Joden.	az.isra 941
Riet, Peter van 't.	Inleiding tot het misjna-traktaat Chagiga.	213
Süss, René.	Het genadeloze bestaan; Israël bij Karl Barth.	238.2
	Tefilla; achtergronden en betekenis van de dagelijkse gebeden. onder redactie van R. Evers.	213

Met dank aan de schenkers van deze aanvullingen voor de bibliotheek.

Dicky Koffeman-Wielenga.

JUDAICA-AGENDA ZWOLLE EN OMGEVING VOORJAAR 2003

*Kopij voor de Judaica-agenda s.v.p. sturen naar: Zandkreek 9, 8032 JL Zwolle of via e-mail: judaica@hetnet.nl
De cursussen in deze lijst worden georganiseerd door de Stichting Judaica Zwolle.*

za 11-01	Sjabbat Bo (Ex. 10:1-13:16)	ma 27-01	Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 6e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
ma 13-01	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 10e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens	di 28-01	Korte cursus 5 - Inleiding in de Jiddische taal en gedachtenwereld, reserve bijeenkomst. Tijd: 13.30-15.30 uur. Docent: prof.dr. R.G. Fuks-Mansveld
„	Genootschap Nederland Israël, afdeling Hoozevee. Drs. Ruud Bartlema over: "De ramen van Chagall" (met dia's). Plaats: Goede Herderkerk, hoek Middenweg/Lomanlaan, Hoozevee. Aanvang: 19.45 uur.	„	Werkgroep Kerk & Israël Twello. Dr. S.P. van 't Riet over "Het Joodse karakter van de Evangelien". Plaats: gebouw Irene, naast de N.H. Dorpskerk, Dorpsstraat, Twello. Aanvang: 20.00 uur.
wo 15-01	Genootschap Nederland Israël, afdeling Zwolle. Drs. U. Hagai over: "Joodse ritlen van de wieg tot het graf". Plaats: Synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Aanvang: 19.30 uur.	wo 29-01	Vrij Leerhuis 5 - Mens zijn en leven, 1e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: dhr. J. Veldhuijzen
„	Werkgroep Kerk en Israël Zwolle. Prof. dr. R. Roukema over: "De rol van De Psalmen in de joodse en christelijke context". Plaats: De Hoofdhof, Kerkstraat 26, Zwolle (Berkum). Aanvang: 19.30 uur.	za 01-02	Sjabbat Misjpatiem (Ex. 21:1-24:18)
za 18-01	Sjabbat Besjalach (Ex. 13:17-17:16)	zo 02-02	Tentoonstelling "Joods leven in en om Zwolle". Plaats: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 13.30-16.00 uur. Toegang: €1,50.
„	Toe Bisjvat / Nieuwjaar der Bomen	ma 03-02	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 12e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
ma 20-01	Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 11e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens	di 04-02	Vrij Leerhuis 3 - Psalmen lezen met de rabbijnen, 1e bijeenkomst. Tijd: 13.30-15.30 uur. Docent: dhr. D. Broeren
wo 22-01	Vrij Leerhuis 4 - Christendom à la Jezus, 4e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: dr. S.P. van 't Riet	„	Korte cursus 6 - Sjoelen, 1e bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent: dhr. C. Verdonk
za 25-01	Sjabbat Jitro (Ex. 18:1-20:23)		

- wo 05-02 Vrij Leerhuis 1 - TeNaCH varia, 3e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dhr. L. Evers
- „ Vrij Leerhuis 4 - Christendom à la Jezus, 5e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dr. S.P. van 't Riet
- za 08-02 Sjabbat Teroemah (Ex. 25:1-27:19)
- ma 10-02 Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 13e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
- wo 12-02 Vrij Leerhuis 5 - Mens zijn en leven, 2e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dhr. J. Veldhuijzen
- „ Werkgroep Kerk en Israël Zwolle. Dr. Jaap van Slageren en Ds. Siebren van der Zee over: "De plaats van De Psalmen in de christelijke eredienst met respect voor de joodse traditie". Plaats: De Hoofdhof, Kerkstraat 26, Zwolle. Aanvang: 19.30 uur.
- za 15-02 Sjabbat Tetsaweh (Ex. 27:20-30:10)
- ma 17-02 Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 7e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
- di 18-02 Vrij Leerhuis 3 - Psalmen lezen met de rabbijnen, 2e bijeenkomst. Tijd:13.30-15.30 uur. Docent: dhr. D. Broeren
- „ Korte cursus 6 - Sjoelen, 2e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dhr. C. Verdonk
- „ Werkgroep Kerk & Israël Twello. Drs. R. Bartlema over "De boeken van Eli Wiesel". Plaats: gebouw Irene, naast de N.H. Dorpskerk, Dorpsstraat, Twello. Aanvang: 20.00 uur.
- „ Genootschap Nederland Israël, afdeling Ommen. Prof. Dr. D. van Arkel te Diepenveen over: "Antisemitisme, hoe wordt een theologisch probleem tot een maatschappelijke ideologie ?" Plaats: Hervormd Centrum, Julianastraat, Ommen. Aanvang: 19.30 uur.
- za 22-02 Sjabbat Kie Tisa (Ex. 30:11-34:25)
- ma 24-02 Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 14e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
- di 25-02 Korte cursus 6 - Sjoelen, reserve bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dhr. C. Verdonk
- wo 26-02 Vrij Leerhuis 5 - Mens zijn en leven, 3e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dhr. J. Veldhuijzen
- „ Vrij Leerhuis 4 - Christendom à la Jezus, reserve bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dr. S.P. van 't Riet
- „ Genootschap Nederland Israël, afdeling Kampen. Drs. C. Waaldijk over: "De grote Poolse kinderarts en pedagoog Janusz Korczak". Plaats: Broederkerk, ingang Broederstraat 16, Kampen. Aanvang: 19.30 uur.
- za 01-03 Sjabbat Wajaqheel (Ex. 35:1-38:20)
- zo 02-03 Tentoonstelling "Joods leven in en om Zwolle". Plaats: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 13.30-16.00 uur. Toegang: €1,50.
- ma 03-03 Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 15e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
- di 04-03 Vrij Leerhuis 3 - Psalmen lezen met de rabbijnen, 3e bijeenkomst. Tijd:13.30-15.30 uur. Docent: dhr. D. Broeren
- wo 05-03 Vrij Leerhuis 1 - TeNaCH varia, 4e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dhr. L. Evers
- do 06-03 Korte cursus 2 - De symboliek van Ets Chajiem, 1e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. R. Bartlema
- za 08-03 Sjabbat Peqoedee (Ex. 38:21-40:38)
- ma 10-03 Genootschap Nederland Israël, afdeling Hoogeveen. De heer Jan Havinga over: " Joods leven in Hoogeveen in de 19e eeuw" (met dia's). Plaats: Goede Herderkerk, hoek Middenweg/Lomanlaan, Hoogeveen. Aanvang: 19.45 uur.
- di 11-03 Genootschap Nederland Israël, afdeling Zwolle. Rabbijn ing. I. Vorst over: "Eva- of evolutie, een evaluatie". Plaats: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Aanvang: 19.30 uur
- wo 12-03 Vrij Leerhuis 5 - Mens zijn en leven, 4e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dhr. J. Veldhuijzen
- do 13-03 Korte cursus 2 - De symboliek van Ets Chajiem, 2e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. R. Bartlema
- za 15-03 Sjabbat Wajikra (Lev. 1:1 - 5:26)
- ma 17-03 Vastendag van Esther
- di 18-03 Genootschap Nederland Israël, afdeling Ommen. De heer Meïr Sprecher te IJsselstein over: "Vijfendertig jaar levende ervaringen uit Israël". Plaats: Hervormd Centrum, Julianastraat, Ommen. Aanvang: 19.30 uur.
- di 18-03 Werkgroep Kerk & Israël Twello. Dr. C.J. Den Heijer over "Een nieuw begin: Pesach en Pasen in de Oudtestamentische Joods/Christelijke Traditie". Plaats: gebouw Irene, naast de N.H. Dorpskerk, Dorpsstraat, Twello. Aanvang: 20.00 uur.
- di 18-03 Poeriem / Lotenfeest
- wo 19-03 Vrij Leerhuis 3 - Psalmen lezen met de rabbijnen, 5e bijeenkomst. Tijd:13.30-15.30 uur. Docent: dhr. D. Broeren
- wo 19-03 Vrij Leerhuis 5 - Mens zijn en leven, 5e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dhr. J. Veldhuijzen

- do 20-03 Korte cursus 2 - De symboliek van Ets Chajiem, 3e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. R. Bartlema
- do 20-03 Werkgroep Kerk en Israël Zwolle. Dr. A. Wessels (VU Amsterdam) over: "Verzoening tussen kinderen van Abraham?". Plaats: Scheppingskerk, Mozartlaan, Zwolle (Holtenbroek). Aanvang: 19.45 uur.
- za 22-03 Sjabbat Tsaw (Lev. 6:1-8:36)
- ma 24-03 Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 8e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
- di 25-03 Vrij Leerhuis 3 - Psalmen lezen met de rabbijnen, 4e bijeenkomst. Tijd:13.30-15.30 uur. Docent: dhr. D. Broeren
- wo 26-03 Vrij Leerhuis 5 - Mens zijn en leven, reserve bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dhr. J. Veldhuijzen
- do 27-03 Korte cursus 2 - De symboliek van Ets Chajiem, 4e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. R. Bartlema
- za 29-03 Sjabbat Sjemienie (Lev. 9:1-11:47)
- ma 31-03 Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 16e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
- wo 02-04 Vrij Leerhuis 1 - TeNaCH varia, 5e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dhr. L. Evers
- do 03-04 Korte cursus 2 - De symboliek van Ets Chajiem, reserve bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. R. Bartlema
- za 05-04 Sjabbat Tazrie'a (Lev. 12:1-13:59)
- zo 06-04 Tentoonstelling "Joods leven in en om Zwolle". Plaats: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 13.30-16.00 uur. Toegang: €1,50.
- ma 07-04 Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 17e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
- wo 09-04 Vrij Leerhuis 1 - TeNaCH varia, reserve bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: dhr. L. Evers
- za 12-04 Sjabbat Metsora (Lev. 14:1-15:33)
- ma 14-04 Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 9e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
- di 15-04 Vrij Leerhuis 3 - Psalmen lezen met de rabbijnen, reserve bijeenkomst. Tijd:13.30-15.30 uur. Docent: dhr. D. Broeren
- wo 16-04 Genootschap Nederland Israël, afdeling Kampen. Onderwerp en spreker nog niet bekend. Plaats: Broederkerk, ingang Broederstraat 16, Kampen. Aanvang: 19.30 uur.
- do 17-04 Pesach / Paasfeest (eerste dag)
- vr 18-04 Pesach / Paasfeest (tweede dag)
- za 19-04 Sjabbat Pesach
- wo 23-04 Pesach / Paasfeest (zevende dag)
- do 24-04 Pesach / Paasfeest (achtste dag)
- za 26-04 Sjabbat Achareej Mot (Lev. 16:1-18:30) - Qedosjiem (Lev. 19:1-20:27)
- ma 28-04 Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 18e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
- di 29-04 Jom Ha' Sjoah / Herdenking Holocaust
- di 29-04 Vrij Leerhuis 3 - Psalmen lezen met de rabbijnen, reserve bijeenkomst. Tijd:13.30-15.30 uur. Docent: dhr. D. Broeren
- za 03-05 Sjabbat Qedosjiem (Lev. 19:1-20:27)
- di 07-05 Jom Ha' Atsmaoet / Onafhankelijkheidsdag Israël
- wo 07-05 Genootschap Nederland Israël, afdeling Zwolle. Jom Ha' Atsmaoet viering - onafhankelijkheidsdag van de staat Israël - met de Joodse Gemeente van Zwolle. Plaats: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Aanvang: 19.30 uur.
- za 10-05 Sjabbat Emor (Lev. 21:1-24:23)
- ma 12-05 Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 10e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
- di 13-05 Genootschap Nederland Israël, afdeling Hoozevee. Yom Ha' Atsmaoet viering en tevens viering van het 25-jarig bestaan van de afdeling Hoozevee. Plaats: Goede Herderkerk, hoek Middenweg/Lomanlaan, Hoozevee. Aanvang: 19.45 uur.
- za 17-05 Sjabbat Behar (Lev. 25:1-26:2)
- ma 19-05 Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 19e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
- za 24-05 Sjabbat Bechoeqotai (Lev. 26:3-27:34)
- ma 26-05 Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 20e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent: drs. J.L.C. Boertjens
- za 31-05 Sjabbat Bemidbar (Num. 1:1-4:20)

COLOFON

Het Judaica-Bulletin is een uitgave van de Stichting Judaica Zwolle, Postbus 194, 8000 AD Zwolle. Het verschijnt vier maal per jaar.

Abonnementen kosten € 6,50 per jaar, over te maken op postgirorekening 259272 t.n.v. penningm. Stichting Judaica Zwolle, Apeldoorn, onder vermelding van 'abonnement bulletin'.

De Stichting Judaica Zwolle stelt zich ten doel de verspreiding van kennis over de joodse godsdienst, taal, geschiedenis en cultuur. Zij streeft dit o.a. na door het organiseren van cursussen, studiedagen, concerten en tentoonstellingen in de synagoge van Zwolle.

Het bestuur van de Stichting Judaica Zwolle bestaat uit de volgende leden:

- D. Broeren (redactie Judaica Bulletin)
- W. Cornelissen (rondleider synagoge)
- J.H. Kelholt (penningmeester)
- Mw. D. Koffeman-Wielenga (bibliotheecaresse)
- S.P. van 't Riet (voorzitter),
- J. Veldhuijzen (secretaris-cursuscoördinator)
- C. Verdonk (administrateur/redactie Judaica Bull.)
- K. Yntema

De Stichting geeft jaarlijks een folder uit over haar activiteiten. Deze folder kan worden aangevraagd bij onze cursuscoördinator (038-4651048), onze administratie (038-4539283) of via ons e-mail adres judaica@hetnet.nl.

De bibliotheek van de Stichting wordt beheerd door mevr. D. Koffeman-Wielenga (tel. 0591-616543).

De Stichting heeft een tentoonstelling ingericht op het voormalige vrouwenbalkon van de synagoge van Zwolle, Samuel Hirschstraat 8, over het onderwerp 'Joods leven in en om Zwolle'. Deze is in principe op de eerste zondag van de maand geopend van 13.30-16.00 uur (zie voor de precieze data de Judaica Agenda in dit bulletin). Dan wordt er vanaf 14.00 uur ook een rondleiding verzorgd. De toegangsprijs is: €1,50 per persoon.

De Stichting Judaica Zwolle werkt bij gelegenheid samen met: Joodse Gemeente Zwolle, Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle, Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle, B. Folkertsma-Stichting voor Talmudica te Hilversum, Bureau Kerk-en-Israël van de Samen-op-Weg Kerken te Utrecht, VU-Podium Vrije Universiteit Amsterdam.

Giften voor het werk van de Stichting Judaica Zwolle zijn aftrekbaar voor de inkomstenbelasting en kunnen worden overgemaakt op postgirorekening 259272 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Apeldoorn

ABONNEMENT JUDAICA BULLETIN

Het abonnement op het Judaica-Bulletin kost €6,50 per jaar, over te maken op postgirorekening 259272 t.n.v. penningmeester Stichting Judaica Zwolle, te Apeldoorn, onder vermelding van 'abonnement bulletin'.

Het abonnement loopt van 1 juli tot en met 30 juni van het daaropvolgende jaar en het wordt zonder opzegging vóór 1 juni stilzwijgend verlengd.

VOLGENDE BULLETIN

Het volgende bulletin verschijnt omstreeks 1 april 2003. Kopij dient uiterlijk in de tweede week van maart 2003 te zijn ingeleverd op het redactieadres: Boogmakerstraat 30, 8043 AM Zwolle (zo mogelijk op diskette in Word, WP, of ander gangbaar formaat) of per e-mail zijn ontvangen op judaica@hetnet.nl. o.v.v: 'kopij bulletin'.

STATUS VAN DE CURSUSSEN:

Tot op dit moment hebben zich in totaal 340 deelnemers voor de Vrije leerhuizen en Korte cursussen aangemeld. Het Vrij leerhuis 2 en de Korte cursussen 1 en 5 zijn op dit moment al weer afgelopen.

Het Vrij leerhuis 3, 4 en de Korte cursus 5 zijn op dit moment al volgeboekt.

Bij Korte cursus 2 & 6 zijn nog wat plaatsen beschikbaar.

Voor volledige gegevens van de Vrije leerhuizen en Korte cursussen wordt naar het cursusprogramma verwezen. Mocht u dit niet (meer) in uw bezit hebben dan kunt u dit aanvragen bij onze administratie: Zandkreek 9, 8032 JL Zwolle, tel. 038-4539283 of via ons e-mailadres (zie hieronder).

AFGELASTING CURSUS:

Wegens ziekte van de docent, de heer Wil Cornelissen, moest de Korte cursus 3 "Nederlandse schrijvers over Joden en Jodendom" helaas worden afgelast.

FOUTEN IN CURSUSFOLDER:

Helaas zijn in de cursusfolder twee fouten gemaakt:

Vrij leerhuis 5 "Mens zijn en leven" duurt 5 i.p.v. 4 avonden en de derde avond is op 26 i.p.v. 16 februari a.s. De eerste avond van Korte cursus 6 "Inleiding 'sjoelen'" is op 4 i.p.v. 2 februari a.s.

'OUDE' NUMMERS JUDAICA BULLETIN:

Van diverse voorgaande nummers van het Judaica Bulletin zijn nog enkele exemplaren en soms ook nog complete jaargangen verkrijgbaar. Op pagina 8 is een overzicht opgenomen van jaargang, nummer, hoofdartikel en eventueel nog verdere interessante inhoud van de betreffende bulletins. Daar is ook vermeld hoe en voor welke prijs deze kunnen worden nabesteld.

E-MAILADRES:

Stichting Judaica Zwolle beschikt over een eigen e-mailadres, t.w.: judaica@hetnet.nl. Via dit adres kan men o.a. kopij voor het Judaica Bulletin opsturen, het actuele cursusprogramma aanvragen, zich als abonnee opgeven, boeken/ uitgaven van de stichting bestellen, vragen stellen opmerkingen doorgeven, etc.